बलदेव अधिकारी गाउँलेको निबन्धकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको

स्नातकोत्तर तह, द्वितीय वर्ष, दसौँ पत्रको

प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

गोविन्दप्रसाद घिमिरे

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग, स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्र गोविन्दप्रसाद घिमिरेले **बलदेव अधिकारी गाउँलेको निबन्धकारिता** शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । उहाँले निकै परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको समुचित मूल्याङ्कनका लागि विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु।

मितिः २०७३/१२/१४

....

डा. देवीप्रसाद गौतम

(प्राध्यापक तथा प्रमुख)

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर काठमाडौँ

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि छात्र गोविन्दप्रसाद घिमिरेले तयार पार्नुभएको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि **बलदेव अधिकारी गाउँलेको निबन्धकारिता** नामक शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ।

१. प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम ....

विभागीय प्रमुख तथा शोधनिर्देशक

२ ....

बाह्य परीक्षक

मितिः २०७३/१२/१५

कृतज्ञता ज्ञापन

बलदेव अधिकारी गाउँलेको निबन्धकारिता शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह, द्वितीय वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका निम्ति तयार पारेको हुँ। प्रस्तुत शोधशीर्षकमा अध्ययन गर्न स्वीकृति दिएर शोध लेख्ने अवसर प्रदान गर्नुहुने र शोधपत्र तयारीका सन्दर्भमा स्नेहपूर्ण निर्देशन एवम् ज्ञानवर्द्धक सल्लाह र सुझाव दिएर सहयोग गर्नुहुने विभागीय प्रमुख तथा शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरु डा. देवीप्रसाद गौतमप्रति म कृतज्ञ छु।

शोधपत्र तयारीका क्रममा सामग्री सङ्कलनमा सहयोग गर्ने त्रिभुवन विश्वविद्यालय, केन्द्रीय पुस्तकालय तथा कर्मचारी वर्गहरूप्रति पनि हार्दिक आभारी छु। मेरो शैक्षिक गतिविधिमा हरतरहले प्रेरित गर्ने मेरा कर्मपिता मामा श्रीएकराज दाहाल, माइजू राधिका दाहाल र शारदा दाहालप्रति हार्दिक आभारी छु र मेरी दिदी श्रीसुशीला भण्डारी तथा बहिनी श्रीअम्बिका सुवेदी तथा भाञ्जाभाञ्जी अजय भण्डारी, अनुषा भण्डारी, अभि सुवेदीलाई पनि सम्झन चाहन्छु।

प्रस्तुत शोध तयार गर्ने क्रममा अति व्यस्तताका बीच पनि आफ्नो अमूल्य समय, आवश्यक सल्लाह तथा सामग्री उपलब्ध गराएर महत्त्वपूर्ण सहयोग गर्नुहुने आदरणीय शोधनायक बलदेव अधिकारी गाउँलेप्रति कृतज्ञ छु। यस्तै सामग्रीसङ्कलनका क्रममा आफ्नो स्थानबाट सहयोग गर्नुहुने भिनाजु श्रीहरि भण्डारी, बहिनीज्वाइँ श्रीविनोद सुवेदी तथा मित्रहरू श्रीरामप्रसाद लामिछाने, श्रीगणेश तिमल्सिना, श्रीसन्तोष घिमिरे, श्रीशिवराज लामिछाने, श्रीवामदेव अधिकारी, श्रीविष्णु पन्थी तथा टङ्कण कार्यमा सहयोग गर्ने भाइ अर्जुन ढकालप्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु।

अन्त्यमा, प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग समक्ष पेश गर्दछु।

शोधार्थी

....

मितिः २०७३/१२/१२

गोविन्दप्रसाद घिमिरे
स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्ष

क्रमाङ्क : २८३८३६

विषयसूची

	पृ.सं.
प्रथम परिच्छेद	**१–४**
शोधपरिचय	
१.१ विषयपरिचय	१
१.२ समस्याकथन	१
१.३ शोधको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधकार्यको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता	३
१.६ अध्ययनको क्षेत्र र सीमा	४
१.७ शोधविधि	४
१.८ शोधकार्यको रूपरेखा	४
दोस्रो परिच्छेद	**५–१५**
निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय	**५**
२.१ निबन्धको व्युत्पत्ति	५
२.२ निबन्धको परिभाषा	५
२.२.१ पूर्वीय दृष्टिमा निबन्धको परिभाषा	५
२.२.२ पाश्चात्य दृष्टिमा निबन्धको परिभाषा	६
२.२.३ नेपाली विद्वानहरूको परिभाषा	७
२.३ निबन्धको स्वरूप	८
२.३.१ आकारगत लघुता	९
२.३.२ विचारात्मक पक्ष	९
२.३.३ वस्तुगतता	९
२.३.४ आत्मपरकता	९

२.३.५ आख्यानरहित गद्य भाषा १०

२.३.६ भाषागत प्रौढता १०

२.४ निबन्धका तत्त्वहरू १०

२.४.१ विषयवस्तु ११

२.४.२ भाषाशैली ११

२.४.३ उद्देश्य १२

२.५ निबन्धको वर्गीकरण १३

२.६ निबन्ध र प्रबन्ध १४

२.७ निष्कर्ष १५

तेस्रो परिच्छेद १६–३१

गाउँले बलदेव अधिकारीको परिचय र निबन्धगत प्रवृत्ति १६

३.१ विषयप्रवेश १६
३.२ जन्म र जन्मस्थान १६
३.३ बाल्यकाल १६
३.४ शिक्षा दीक्षा १७
३.४ उपनयन संस्कार १८
३.५ बसोबास १८
३.६ पारिवारिक पृष्ठभूमि १९
३.७ कार्य क्षेत्र २०
३.७.१ जागिरे जीवन २०
३.७.२ संस्थागत संलग्नता २०
३.८ आजीविका २१
३.९. आर्थिक अवस्था २१
३.१०. दाम्पत्य जीवन २२
३.११. सन्तान २३
३.१२. स्वभाव २३
३.१३. रुचि २४
३.१४. सिर्जनात्मकता २५
३.१४.१ साहित्यिक क्षेत्रमा प्रवेश र प्रेरणा २५
३.१४.२ लेखनकार्य र प्रकाशित कृतिहरू २५
३.१५. भ्रमण २७
३.१६. सम्मान तथा पुरस्कार २७
३.१७ नेपाली भाषा बचाऔँ अभियानका नेतृत्वकर्ता २८
३.१८ साहित्यिक अवधारणा र जीवनदर्शन २९

३.१९ गाउँलेको निबन्धयात्रा र निबन्धगत प्रवृत्ति २९
३.१९.१ पूर्वार्ध ३०
३.१९.२ उत्तरार्ध ३०
३.१९ निष्कर्ष ३१
चौँथो परिच्छेद **३२–७६**

गाउँले बलदेव अधिकारीका निबन्धहरूको विश्लेषण **३२**

४.१ विषयप्रवेश ३२

४.२ तोरीको फूल निबन्धसंग्रहमा संकलित निबन्धहरूको अध्ययन ३२

४.२.१ यसपालीको अपुताली कांग्रेसको भागमा ! ३२

४.२.२ हे कृष्ण, मनमोहन बाको वृद्धभत्ता नखोसिदेऊ है ! ३३

४.२.३ कांग्रेस डाँकाको अखडा हो, कांग्रेसीहरू डाँकै हुन् ! ३३

४.२.४ म कांग्रेस छोड्ने तयारीमा छु ! ३४

४.२.५ हे भगवान्, नेपाली कम्युनिष्टहरूलाई गोहत्या नलागोस् ! ३४

४.२.६ रुख ढाल्न खोज्नेहरू रुखकै हाँगा खोज्दै छन् ! ३५

४.२.७ कम्निस भस्मासुरहरू यसरी भस्म हुँदै छन् ! ३५

४.२.८ राजनीति ! ३५

४.२.९ हटहट घोडा हटहट ! ३६

४.२.१० हे कृष्ण म विवश गान्धारी भएर तपाईँलाई आशीर्वाद चढाउन सक्तिनँ ! ३६

४.२.११ कृष्णलाई शासन, माधवलाई भाषण, जनार्दनलाई रासन ! ३७

४.२.१२ राज्यमन्त्रीज्यू, राजी हुनुहुन्छ भने ताली ठोक्नोस् ३७

४.२.१३ छत्तिसे, बत्तिसे र एकतिसे कांग्रेस ! ३८

४.२.१४ राजालाई सक्रिय नेतृत्वका लागि आमन्त्रण ! ३८

४.२.१५ बल्ल माओवादी समस्याको समाधान गरेँ ! ३९

४.२.१६ हे भारतमाता यस्तै कुपुत्र सरकारलाई फेरि नजन्माऊ है ! ३९

४.२.१७ लौ अब भन्, तेरो भट्टराई र हामीमा के के अन्तर छ ! ४०

४.२.१८ राम राम गोरु, राम राम ! ४०

४.२.१९ दुई भाइ भट्टराईलाई नरकमा घडेरी ! ४१

४.२.२० तपाइँ नेपाली कांग्रेस कि कपाली कांग्रेस ? ४१

४.२.२१ नेताको सेपमा परेको छ नेपाली कांग्रेसको दोस्रो पुस्ता ! ४२

४.२.२२ भट्टराईजी, प्रधानमन्त्रीको पगरी अविलम्ब फुकाल्नुहोस् ४२
४.२.२३ सरकारले हामी गाउँलेलाई मान्छ्यै गनेन ! ४३
४.२.२४ नपखाली भगवान्‌को पूजा नगर ! ४३
४.२.२५ कसले पठायो – अमृतको घडा, नारायणहिटी दरबारमा ! ४३
४.२.२६ देश खाने कथा – आमा बोक्सी, छोरी झाँक्री के हो ? ४४
४.२.२७ बाबुभन्दा छोरो जेठो, धृतराष्ट्र शासन गर्दै छन्, भीष्मपितामह जन्मदै छन् ! ४४
४.२.२८ च्याँसेको नेतृत्वमा "जनआन्दोलन २०५६" ! ४५
४.२.२९ महेश्वर नेताको गुप्तांग झरिसक्यो, अब संहार गर्दै छन् ! ४५
४.२.३० नयाँ प्रधानमन्त्रीज्यूलाई नेपाली जनताको ठाडो आदेशपत्र ! ४६
४.२.३१ जिन्दावाद गिरिजा, राहुकेतु हटी जा ! ४६
४.२.३२ बाबुको घुँडो ! ४७
४.२.३३ शेरबहादुरको हाइ हाई, एकपल्टलाई कि सधैँलाई ! ४७
४.२.३४ त्यसैले त नेता ! ४८
४.२.३५ एमालेको रामायण ! ४८
४.२.३६ राजाले सुन्लान् नि ! ४९
४.२.३७ निर्दलीय सरकार ! ४९
४.२.३८ नेता चाहियो ! ५०
४.२.३९ कांग्रेसी नेताहरू घाट गए ! ५०
४.२.४० गिरिजाबाबुको ज्वालामुखी ! ५१
४.३.४१ गिरिजाप्रसाद अर्थात् कमरेड चण्ड ! ५१
४.३.४२ गिरिजाबाबुको प्रायश्चित्त ! ५२
४.२.४३ प्रधानमन्त्री नखाने ! ५२
४.२.४४ छे महिनातक गृहमन्त्री ! ५३
४.२.४५ राजालाई बिन्ती, नेतालाई अनुरोध ! ५३
४.२.४६ म श्री ३ गिरिजाप्रसाद ! ५४
४.२.४७ आउनोस् छापामारहरू, असतीहरूलाई जिउँदै जलाऔँ ! ५४
४.२.४८ नेता पिताको चिता ! ५५
४.२.४९ गिरिजालाई सुहाउने गोली ! ५५

४.२.५० धीरेन्द्रको घरबार, गिरिजाको दरबार ! ५६
४.२.५१ सहयोगको बाढी ! ५६
४.२.५२ यो कसको शासन हो ? ५७
४.२.५३ विकासप्रेमी प्रधानमन्त्री ! ५७
४.२.५४ अथ गिरिजास्तुति ! ५८
४.२.५५ नेपालीहरूको देशै भारत ! ५८
४.२.५६ राजा, दर्बार र दर्बारिया ! ५९
४.२.५७ कमैयाका कमैयाहरू ! ५९
४.२.५८ सुशासन! ६०
४.२.५९ लैजा भारत, तेरो लुतो ! ६०
४.२.६० सुजाताको सु ! ६१
४.२.६१ गिरिजाप्रसादको अपहरण ! ६१
४.२.६२ दुई नेतालाई नैकापको घर ! ६२
४.२.६३ प्रधानमन्त्री, महामन्त्री, परराष्ट्रमन्त्री र नातिमन्त्री ! ६२
४.२.६४ पर्दानमन्तिरि तथा काङ्ग्रेस सबापती गिर्जाप्रसाद ! ६३
४.२.६५ राजनीतिमा नववधू हुन सिक्नू ! ६३
४.२.६६ मरेका माओत्सेतुङलाई होइन, जिउँदा बाबुराम र प्रचण्डलाई स्वागत गर्न पाऊँ!६४
४.२.६७ संस्कृत कस्तो र कसको भाषा ६४
४.२.६८ राष्ट्रवादीहरू अराष्ट्रवादी भए, प्रजातन्त्रवादीहरू अप्रजातन्त्रवादी भए
अनि वामपन्थीहरू दक्षिणपन्थी भए ! ६५
४.३ पूतना र प्रजातन्त्र निबन्धसंग्रहमा संकलित निबन्धहरूको अध्ययन ६५
४.३.१ मरिजाऊ गिरिजाबाबु ! मलाई हार्ने रहर छ ! ६६
४.३.२ भूतपूर्व प्रेमी ! ६६
४.३.३ विषपुरुष – गिरिजाप्रसाद ! ६६
४.३.४ काम नगर्नेलाई जिताउनुहोस् ! हाम नगर्नेलाई हराउनुहोस् ! ६७
४.३.५ हवल्दार सापको चारचोटि पिन्सिन ! ६७
४.३.६ छेपारी छ, नराम्रो भ, राम्रो म ! ६८
४.३.७ नेपालको समसामयिक शब्दकोश ! ६८

४.३.८ बाँदरको वैधानिक बाटो ! ६८
४.३.९ पूतना र प्रजातन्त्र ! ६९
४.३.१० देशप्रेमी प्रधानमन्त्री ! ६९
४.४ अन्य फुटकर निबन्धहरू ७०
४.४.१ श्रीमती त मेरै बेस ! ७०
४.४.२ सरकारी कार्यालय हो कि भ्रष्टाचारी यमालय ? ७०
४.४.३ सानेको शोक र ठुलीको सम्झनाले दुब्लाएको दशैं ! ७१
४.४.४ अथ भूकम्पमहिमा ! ७१
४.४.५ गुण्डेश्वराय नमः, डनेश्वराय नमः ! ७२
४.४.६ गाईगोठालो गाउँले कुलपति ! ७३
४.४.७ पत्नीपिडित पुरुषहरूलाई पो तीजको बिदा ! ७३
४.५ गाउँलेका निबन्धगत प्रवृत्ति ७४
४.५.१ विषयगत विविधता ७४
४.५.२ व्यङ्ग्यात्मकता ७४
४.५.३ प्रतीकात्मकता ७५
४.५.४ शैलीगत विविधता ७५
४.५.५ सरल तथा सहज भाषिक प्रयोग ७५
४.६ निष्कर्ष ७५
पाँचौ परिच्छेद ७७–७९
उपसंहार
५.१ सारांश ७७
५.२ मुख्य निष्कर्ष ७८
सन्दर्भसामग्रीसूची ८०